

Cahle medievale de la Șumuleu-Ciuc

László Károly

De-a lungul secolelor, meșterii olari s-au străduit să facă cahle tot mai frumoase și mai variate, din care să construiască sobe cât mai elegante, potrivit nevoilor societății. Astfel s-a creat un material foarte bogat în ceea ce privește forma și diversitatea modelelor și decorațiilor, care exprimă gustul rafinat și simțul estetic deosebit al popoului nostru, totodată având și câteva influențe străine, cum ar fi activitatea semnificativă a meșterilor habani, sau a câtorva meșteri, veniți din Italia medievală.

Evaluarea acestui material nu s-a terminat, nici în zilele noastre, destul de des ies la iveală piese necunoscute, veritabile unicate. În urma lucrărilor de construcție și de canalizare efectuate în orașele istorice din Transilvania, zilnic sunt răscolite multe fragmente mici de ceramică. Din păcate excavatoarele moderne fărâmițează piesele mai mari, iar în lipsa specialiștilor, nici muncitorii nu le dau atenția necesară, astfel pierzându-se multe informații, referitoare la activitatea meșteșugărească deosebită a strămoșilor noștri. Lucrările de canalizare, efectuate în anul 2013 în orașul Tg. Secuiesc constituie un exemplu elocvent în acest sens, mici fragmente ceramice fiind răs-pândite peste tot, de-a lungul săpăturilor.

Tema lucrării de față este prezentarea unui material de cahle medievale, găsite la Șumuleu-Ciuc.

Casa Fodor se află deasupra bisericii catolice, fiind o casă veche, care a avut mai mulți proprietari, ultimii făcând parte din familia Fodor, de unde se trage și denumirea (*foto 1*). Zona a fost locuită din vremuri străvechi. Săpăturile efectuate de arheologii Muzeului Secuiesc din Miercurea Ciuc au scos la iveală urmele mai multor așezăminte din epoca bronzului, cu vetre de foc și cuptoare pentru ars obiecte ceramice.

În locul actualei Case Fodor a fost un conac mare, care de-a lungul secolelor și-a schimbat de mai multe ori proprietarii, fiind reconstruit de mai multe ori. În urma unor lucrări de canalizare efectuate în anul 2011, a fost săpată o groapă lângă fundația clădirii. Astfel, prin dezgroparea a cca. un metru cub de pământ, a ieșit la iveală un bogat material arheologic, constând predominant din fragmente de cahle medievale, mai puțin (sporadic) fragmente de vase, oase, etc.¹ Cahlele au fost fragmente componente ale sobelor, care au încălzit încăperile conacului, aflat pe locul actualei clădiri, iar în urma unor lucrări de renovare sau reconstrucție au fost aruncate la groapa de gunoi. Situl arheologic s-a extins și sub funda-

ția clădirii, dar din considerente arhitectonice săpăturile au fost sistate.

Din numeroasele fragmente găsite în materialul săpat au fost reconstituite cinci tipuri de cahle medievale, un al șaselea fiind reconstituit pe baza a trei fragmente relativ mici. Pe lângă cahle au fost găsite și fragmente dintr-un vas gen farfurie, un ulcior angobat și decorat,² precum și un element de pervaz al unei sobe. Au fost recuperate și alte câteva fragmente mici de cahle medievale din secolele 17–18.

O lucrare reprezentativă este reconstrucția unei cahle cu un decor tipic pentru secolele 16–17.³ La baza cahlei este așezat un pocal liturgic, din care ies trei ramuri de lalele și două de frunze, compoziția fiind încadrată într-o ramă dublă. Realizată de un meșter necunoscut, la începutul sec. 17, cahla a fost modelată prin presare manuală din pastă fină micasată, arsă slab, de culoare cenușie-roșiatică, nesmălțuită, cu pereți subțiri (*foto 2*) și are câteva fragmente lipsă. În afară de această cahă, materialul conține și alte câteva fragmente de la două cahle de același tip, mai robuste, care se deosebesc de prima prin faptul că au fost confecționate într-o altă formă, puțin mai uzată. O cahă asemănătoare există în colecția de la Sâncraia, alte variante fiind găsite în zona Praid și la Tg. Mureș.

Următoarea cahă, cea cu „frunze de stejar” provine dintr-un atelier, care a funcționat în sec. 17, undeva în zona Ciucului, meșterul fiind necunoscut. În cartea sa despre cahlele din zona Ciucului, Kémenes Mónika menționează trei exemplare,⁴ două de la Lăzărești, și un al treilea de la Tomești.

Materialul de la Șumuleu conține trei exemplare aproape întregi (*foto 4*), iar din numeroasele fragmente recuperate au fost reconstituite parțial alte două cahle. Cahlele au fost modelate din lut, prin presare manuală, pastă poroasă, arsă la ocrucărămiziu cu ramă laterală subțire. În centru este amplasat un medalion în relief cu motive ornamentale care se aseamănă cu frunzele de stejar, din care se deschid patru lujeri cu motive florale. Plăcile sunt relativ subțiri (3–6 mm grosime) și pe mai multe exemplare s-au păstrat dopurile de uscarea (*foto 5*).

Următoarele trei tipuri fac parte din grupa cahlelor decorate în stil brocart, cu „decor infinit”, frecvent folosit în ornamentica ceramicii transilvănene. Primele exemplare au fost făcute de către habani, o populație de etnie germa-

¹ Materialul a fost salvat de către Gergely Istvan, conducătorul lucrărilor de la Casa Fodor.

² Vasul se poate restaura într-un procent de 75%, ulciorul de 55%.

³ În curs de restaurare.

⁴ Kémenes 2005. p. 71.

nă, care o perioadă de timp s-au stabilit în Transilvania, având în rândurile lor mulți meșteri pricepuți. Caracteristica principală a acestor cahle este faptul, că semicercurile și arcele de cerc de pe fiecare placă, așezate una lângă alta pe laturile sobei dau cercuri întregi și delimitează o serie de casete, care sunt decorate în mod diferit. Primele piese au fost nesmălțuite, unele micasate, dar găsim și multe cahle cu glazură verde.

Prima variantă de la Casa Fodor este o cahlă modelată din lut prin presare manuală, pastă poroasă cu nisip, nesmălțuită, de 8 – 10 mm grosime, culoare cenușiu-cărămizie (*foto 6*). În spațiul decorativ sunt așezate două semicercuri mari, care sunt intersectate în colțuri de arce de cerc. Astfel s-au creat mai multe casete, care sunt decorate cu frunze de ferigă. În spațiul central, între cele două semicercuri sunt amplasate ornamente geomorfe⁵. Făcută în prima jumătate a sec. 18. de un meșter necunoscut, piesa are câteva fragmente lipsă și pe spate se văd urmele dopurilor de uscare (*foto 7*). În literatura de specialitate se regăsesc multe exemplare asemănătoare, dar nu am reușit să identificăm nici o piesă cu decor identic.

Din al doilea tip de cahlă gen brocart, pe lângă o duzină de fragmente dispartate, s-au găsit două exemplare întregi, bine păstrate. Modelate din lut cu nisip prin presare manuală în tipar, arse slab, culoare cenușiu-cărămizie, făcute la începutul sec. 18., de meșter necunoscut (*foto 8*). Spațiul decorativ fără ramă este împărțit de două semicercuri și patru arce de cerc, fiind decorat cu motive florale și linii neregulate. În spațiul central, alături de două stele stilizate, la mijloc se află o cruce. Pe spatele plăcilor observăm dopuri de uscare, sau urmele acestora (*foto 9*).

Ultimul tip de cahlă gen brocart a fost modelată prin presare manuală tot dintr-o pastă poroasă cu nisip, culoare roșu-cărămizie, făcută în a doua jumătate a sec. 17., de meșter necunoscut (*foto 10*). Plăcile au o grosime de 4–7 mm, spațiul decorativ fără ramă este împărțit de două semicercuri și patru arce de cerc, câmpurile neregulate rezultate fiind decorate cu motive florale, la mijloc fiind amplasate două ornamente romboidale. Spatele plăcilor păstrează câteva dopuri de uscare sau urmele acestora (*foto 11*). Pe lângă o grămadă de fragmente și cioburi, s-a reușit reconstituirea aproape integrală a trei piese. În ciuda faptului că placa din fotografie s-a crăpat încă în urma procesului de uscare, înainte să fi fost arsă, totuși urmele de fum atestă faptul că a fost folosită și a făcut parte integrală dintr-o sobă. Dana Marcu-Istrate în cartea sa prezintă mai multe schițe cu fragmente asemănătoare, dar acestea nu sunt identice cu exemplarele prezentate.⁵

Materialul conține o singură piesă de cornișă de sobă, păstrată într-o proporție de aproximativ 65% (*foto 12*). Modelată din lut, pastă poroasă, culoare cărămizie, laturile având 5 – 6 cm, cu urme de angoabă pe față (*foto 13*).

În urma examinării atente a materialului, prin lipirea a trei piese mici, s-a reușit identificarea a unei alte cahle (*foto 14*). Fragmentele au o culoare cenușie, făcute

din pastă fină micasată, grosimea între 4 – 7mm, spatele neted, probabil sec. 17., meșter necunoscut. Din fericire, fragmentul restaurat a permis reconstituirea modelului cahleii, acesta având o decorațiune simetrică, încadrată într-o ramă dublă -cahlă tip casetă (*foto 15*).

Pe lângă câteva fragmente de oase de animale și bucăți de argilă căzute de pe spatele cahlelor, am identificat patru fragmente ceramice, mai greu de interpretat (*foto 16*).

În afară de cahlele prezentate au fost recuperate fragmentele a două vase nesmălțuite. Primul vas este o farfurie de culoare ocru-cărămiziu, cu pereții subțiri, având o urechiușă laterală pentru a fi agățat pe perete (*foto 17*). Piesa următoare este un ulcior decorat cu angoabă albă (*foto 18*).

În nenumărate rânduri, gropile de reziduuri menajere ale vechilor conace s-au dovedit a fi adevărate situri arheologice pentru urmași. Așa s-a întâmplat și în cazul Casei Fodor, unde resturile aruncate au constituit părți componente ale mijloacelor de încălzit existente din conac, care în urma unei reconstrucții din sec. 18. au fost înlocuite cu altele, mai bune. Este regretabil faptul, că despre forma acestor mijloace de încălzit nu avem nici un fel de informații. Totuși, considerăm ca un fapt semnificativ, că prin salvarea acestui material am reușit să completăm cu o altă piesă marele puzzle al cunoașterii vechilor mijloace de încălzit din Transilvania.

László Károly

Ing. geolog, geofizician

525400 Tg. Secuiesc, Str. Curtea 52 nr. 7

Tel.: + 40-745-300-346

E-mail: kalaszlo2@gmail.com

BIBLIOGRAFIE

- BALOGH Ödön (1972): A marosvásárhelyi fazekasmesterség. In: *Ethnographia* LXXXIII. ÉVF. pp. 313–329.
- BENKŐ ELEK – UGHY István (1984): Székelykeresztúri kályhacsempék 15–17. század. Bukarest.
- BENKŐ Elek – SZÉKELY Attila (2008): Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön. Nap Kiadó KFT. Budapest.
- BUNTA Magda (1973): Az erdélyi habán kerámia. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- DEMÉNY István Pál – JÁNOS Pál – KRISTÓ Tibor (1980): Csíkból előkerült alakos kályhacsempék. In: *Aluta* X-XI. pp. 243–254.
- FELD István (2002): Gótikus és reneszánsz kályhacsempék Északkelet-Magyarországról. Gerencserek, kályhások, tűzvigyázók. Feudáliskori kályhacsempék az Alföldről és peremvidékéről. In: *Gyulai katalógusok* 11., Békés Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Gyula, pp. 31–50.

⁵ Marcu 2004. p. 418.

- FODOR László (2002): Kályhacsempék és kályhaszemek a Dobó István Vármúzeum középkori régészeti anyagából. Gerencserek, kályhások, tűzvigyázók. Feudáliskori kályhacsempék az Alföldről és peremvidékéről. In: Gyulai katalógusok 11., Békés Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Gyula, pp. 51–56.
- GAZDA Klára (1969): Figurális kályhacsempék a Sepsiszentgyörgyi Múzeum gyűjteményében. In: Aluta I. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, pp. 281–286.
- GYURICZA Anna (1992): Reneszánsz kályhacsempék északkelet Magyarországon. Miskolc.
- HOLL Imre (2002): Középkori kályhacsempék: Egy 120 éves kutatási terület. Gerencserek, kályhások, tűzvigyázók. Feudáliskori kályhacsempék az Alföldről és peremvidékéről. In: Gyulai katalógusok 11., Békés Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Gyula, pp. 7–30.
- KLUSCH, Horst (1999): Zauber alter Kacheln aus Rumänien. D.F.D.R., Sibiu.
- KÉMENES Mónika (2005): Kályhacsempék Csík-, Gyergyó- és Kászoszékéből 14–18. század. In: Erdélyi művelődéstörténeti források 3. Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár.
- KÓS Károly (1972): Népi kandallók és kályhacsempék az erdélyi magyarság körében. In: uő: Népelet és néphagyomány. Kriterion, Bukarest, pp. 134–190.
- KÓS Károly (1976): A romániai magyarság néprajzáról. In: Népismereti dolgozatok 1976. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. pp. 8–35.
- MALONYAY Dezső (1909): A magyar nép művészete II. Franklin Társulat, Budapest.
- MARCU ISTRATE, Daniela (2004): Cahle din Transilvania și Banat de la începuturi până la 1700. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, ed. Accent.
- VOIT, Pál – HOLL, Imre (1963): Alte Ungarische Ofenkacheln. Corvina Verlag, Budapest.
- POZSONY Ferenc – KINDA István (2011): A Csángó Néprajzi Múzeum kandallócsempé gyűjteménye. Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola – Kolozsvár.
- POZSONY Ferenc (1991): Egy háromszéki fazekasközpont kályhacsempéi. In: Művelődés XL. Évf.
- POZSONY Ferenc (1993): Zabolán talált kandallócsempék. In: Ethnographia, 104. évf., 2., pp. 499–522.
- PUSKÁS József (2010): 16 – 17. századi kályhaszemek és kályhacsempé-töredékek egy nyújtódi pécéből (Kovászna megye). In: Acta Siculica, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- SABJÁN Tibor (1999): A fűtő. Népi építészet Erdélyben, Szentendre, pp. 205–230.
- SABJÁN Tibor (2002): Bögrés szemeskályhák az Alföldön. Gerencserek, kályhások, tűzvigyázók. Feudáliskori kályhacsempék az Alföldről és peremvidékéről. In: Gyulai katalógusok 11., Békés Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Gyula, pp. 57–72.
- SERES András: Kovászna megye régi fazekas központjai. In: Aluta, Kovászna Megyei Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 1974–75. pp. 267–305.
- SZŐCS Fülöp Károly – ROȘCA, Karla (2006): Mărturii ale civilizației transilvănene. Colecția de cahle a Muzeului “ASTRA”. Editura “ASTRA Museum”, Sibiu.
- SZŐCSNÉ GAZDA Enikő (2002): Háromszéki csempékészítő központok és kutatási problémáik. In: Szabó Á. Töhötöm (szerk.): Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- SZŐCSNÉ GAZDA Enikő (2009): A kézdivásárhelyi fazekasság végnapjai. Balassa Iván 1942-es kézdivásárhelyi felmérésének margójára. In: Acta Siculica 2009. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, pp. 595–604.
- SZŐCSNÉ GAZDA Enikő (2010): Erdélyi kályhák és kályhacsempék. Terc Kereskedelmi és Szolgáltató KFT, Budapest.
- VÉGH Olivér (1977): A kalotaszegi fazekasság. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

LISTA FOTOGRAFIILOR

- Foto 1. Casa Fodor, Sumuleu -Ciuc
- Foto 2. Cahlă cu lalele, 26x19,5 cm
- Foto 3. Fragmente de la alte două cahle.
- Foto 4. Cahla „frunză de stejar”, 22,5x22,5 cm.
- Foto 5. Spatele cahlei „frunză de stejar”, secțiune.
- Foto 6. Cahlă tip brocart, 23,5x23,5 cm
- Foto 7. Spatele cahlei, cu dopuri de uscare.
- Foto 8. Cahlă tip brocart cu cruce, 23x22 cm.
- Foto 9. Spatele cahlei, secțiune.
- Foto 10. Cahlă tip brocart cu romburi, 22x21 cm.
- Foto 11. Spatele cahlei, secțiune.
- Foto 12. Cornișă de sobă, 23x16 cm.
- Foto 13. Spatele cornișei, secțiune.
- Foto 14. Fragment de cahlă tip casetă, 14x10 cm.
- Foto 15. Schiță de reconstituire a cahlei din Foto14, dimensiunile estimate 23x19 cm.
- Foto 16. Mici fragmente de cahle.
- Foto 17. Vas din lut, nesmălțuit, diametrul 24 cm, înălțimea 8,5 cm.
- Foto 18. Vas din lut, reconstrucție după fragmentele găsite.

Traducere: László Károly